

Pandemi ve Temasın Politikası; Neo-Liberal Eğitim Senaryosunda Mimarlık Okullarına Bıçılan Role Dair...

Murat ÇETİN

Prof. Dr. Kadir Has Üniversitesi

Pandemi döneminde mimarlık eğitimi alanı zorunluluktan ötürü kendini çevrimiçi veya uzaktan eğitim olarak tanımlanan bir formata büründü. Bu model, kimi mimarlık eğitimine dair toplantılarının da tema olarak belirlediği üzere 'temassız eğitim' olarak tanımlanmaya başladı. Bu terimin yaygınlaşması bir tesadüf değil kuşkusuz. Tıpkı pandemi tedbirlerinden en önemlisi olan 'fiziksel mesafe' yerine 'sosyal mesafe' teriminin dolaşıma sokulması gibi. Tüm bunlar, ortaya çıkan bu durumun yarattığı kaçırılmaz fırsat ile kitlelerin kamusal alanda tezahür edebilecek doğrudan diyalogunu da kısıtlamaya yönelik bir erk refleksi olarak okunmalıdır. Aynı şekilde, temassız eğitimin "uzaktan eğitim" adı altında yeni bir model olarak kabulü meselesi de üniversitelerin her anlamda etkisiz hale getirilmesinde kullanılan bir başka erk aygıtıdır.

Esasen olağanüstü ve zaruri koşulların getirdiği geçici bir model olarak algılanması gereken bu modelin ve 'temassızlık' olgusunun mimarlık eğitimi çevrelerince gereğinden fazla olumlanması, meşrulaştırılması ve neredeyse yüceltilmesine dair ifadeler, temassızlığa dayalı bir gelecek öngörüsü konularında endişeler uyandırıyor. Mimarlık eğitiminin hem emekçileri hem karar vericilerinin biraz fazla mı hızlı ve önden gittikleri sorusunu akla getiriyor. Mimarlık eğitimi emekçilerinin özverili çabalarının kıymetini teslim ederek bir tarafa koyarken, eğitim politikalarında uzun süredir gözlenen çözümlenin sadece bu olağanüstü günlerdeki yeni tezahürü olan 'temassızlık' olgusunun da eğitimin yozlaşmasına ve daha büyük politik ajandalara alet edilmesine dair sürdürmemiz gereken mücadele aksını yeniden üretirken is-

kalanmaması gerektiğini hatırlamamızda fayda var.

Pandemi, tarihteki emsallerine benzer şekilde seyrini sürdürmekteyse de bu salgın da elbet ve er-geç bitecek. Tarihteki tüm salgınlarda olduğu gibi. Biyolojik, sosyolojik ve ontolojik kökenleri neredeyse çok az değişmiş olan insanoğlu çok sayıda ve türlü felaketleri geçirdikten sonra yine olağan işleyişine dönelmiş, doğasında olan toplumsal kolektif hayatlarına dönmüşlerdir. Şu sıralar Avrupa'nın Fransa, İngiltere, Almanya gibi ülkelerinin çeşitli kentlerinde, hükümetlerin aldıkları kısıtlama tedbirleriyle ilgili baş gösteren protesto ve direnişler bu salgın bahane edilerek uzun vadede özgürlükleri kısıtlayıcı tedbirler alan iktidar ve hükümetlerin kararlarının, bunun farkına varan kitlelerce reddedilme girişimleridir.

Yine, pandemi tedbirleri sırasında #evdekal etiketiyle birlikte kullanılan 'hayat eve sığar' sloganı bu anlamda oldukça çarpıcıdır. Halbuki hayatın eve sığmayacağı gün gibi aşikardır. Kamusal alanı yok etmenin, toplumsal etkileşimi, siyasi bilinci ortadan kaldırarak insanları gönüllü bir tutsaklığa ikna etmenin çok güzel bir mazereti haline gelmiştir salgın. Mevcut erk sistemi için şimdiki mesele bunun nasıl kalıcı kılınacağına dair her zaman olduğu gibi sık gerekçeler hazırlamaktır. Aynı şekilde çevrimiçi hayat ve uzaktan eğitim (ve özellikle bunun 'yeni normal' olarak tanımlanıp sürdürülme çabası) da özellikle üniversitelerin, bilim ve düşünce üretme, bilgiyi sorgulama, eleştirel akıl, kolektif emek ve bunlarla oluşabilecek toplumsal gücü etkisiz kılmak ve bu kez eğitim camiasını gönüllü bir tutsaklığa ikna etmek için çok uygun bir erk aygıtı olarak belirmektedir.

Bu gelişmelere politika, biyo-politika ve temas kavramları arasındaki ilişkiler bağlamında bakıldığında, medya, özellikle de pandemi ile tümüyle ön plana geçen 'yeni medya', toplumsal düzeni sadece yasal düzenlemelerle değil kitlesel etkileşim ile de biçimlendirilmeye, koşullandırılmaya ve oldukça stratejik yöntemlerle de manipüle etmeye başlamıştır. Dolayısıyla, 'temassızlık' meselesinin gündeme oturması ne bir tesadüftür ne de pandemiyle ilgili sıradan bir konudur. Temas politik bir meseledir ve temassız yaşam öngörüsü kesinlikle politik bir ajanda barındırmaktadır.

Eğitim, tarih boyunca politikanın en önemli enstrümanı olmuştur. Her politik dü-

zen mevcut eğitim sistemini değiştirir, her politik amaçlı grup kendi okullarını kurar. Bu artık organik bir bağıdır. Eğitim ve onu eşi aydınlanma düşüncesi, 1970lerdeki petrol krizinden başlayarak ve 1989'da Sovyet Bloku'nun gücünü yitirip, 1990'larda liberal ekonomilerin hız kazanışından itibaren Descartesçı rasyonalizmden, Hegelci diyalektikten, Tafurici eleştirel akıldan hızla uzaklaştırılmaya çalışılmış, daha çok Deleuzecü, Debordcu bir liberal, gevşek, muğlak, her şeyin olağan, her şeyin mubah olduğu bir 'öğretilmiş çaresizliğe' (ve hatta bundan haz duymaya) dayalı bir düşünce zeminine çekilmiştir. Dolayısıyla, hızla köleleştirdiğimiz ve robotlaştığımız bir yaşamın, sorgulamadığımız, sadece olabildiğince tükettiğimiz, eleştirmediğimiz, sunulan minik konforlarla oyaladığımız, uslu bir sistem insanı olursak ulaşmamıza izin verilen avantajlarının ve erdemlerinin bize her kanaldan empoze edildiği, büyük kitlelerin yaşam koşulları konusunda kaygılanmayı bıraktığımız bir düşünce zemini aşamalı olarak hâkim kılınmıştır. Bu düşünce zemini gündelik hayatı ele geçirirken stratejik olarak eğitim kurumlarına da zerk edilmiştir. Özellikle eğitim dünyamızda ve akademide yaklaşık son 15-20 yıldır görülen yaygın bir hastalık olan 'her şeyi olumlama ve meşrulaştırma', 'sürekli bir uyum sağlama' dürtüsü, bu tür sistemik bir aşılamanın sonuçları olarak karşımızdadır. Dolayısıyla uzaktan veya çevrimiçi ya da temassız eğitimi pandemi sonrası için de formüle etmeye yönelik tartışmalar da farkında olmadan insanların temasını kalıcı olarak kesme girişimlerine 'yeni normal' ve ona uyum gibi sık bir ad altında çanak tutmak, onu olumlamak, meşrulaştırmak ve erdem atfederek yüceltmekten başka bir şey değildir.

Zaten, üniversite artık kıymeti kendinden menkul bir sistem, herhangi bir işyeri gibi içerisinde kariyer yapılan bir kurum haline gelmiş durumdadır. Üniversite mensupları da birer 'kariyer erbabı', eskiden akademi dediğimiz üniversite ise bir memuriyet konumundadır. Akademik özne artık "üniversite niye vardır?" gibi bazı temel varoluşsal soruları kasten es geçen, kendi meşruiyetini temelinden dinamitlemekten çekinmeyen, eleştirel akıldan bilerek uzaklaşan, soru sormaktan çekinmenin ötesinde artık onu gerekli dahi görmeyen bir kurumsal (yani corporate) çalışandır. Akademik özne kapitalist bir öznedir artık. Ve bu, Türkiye'ye özgü de- ▶▶

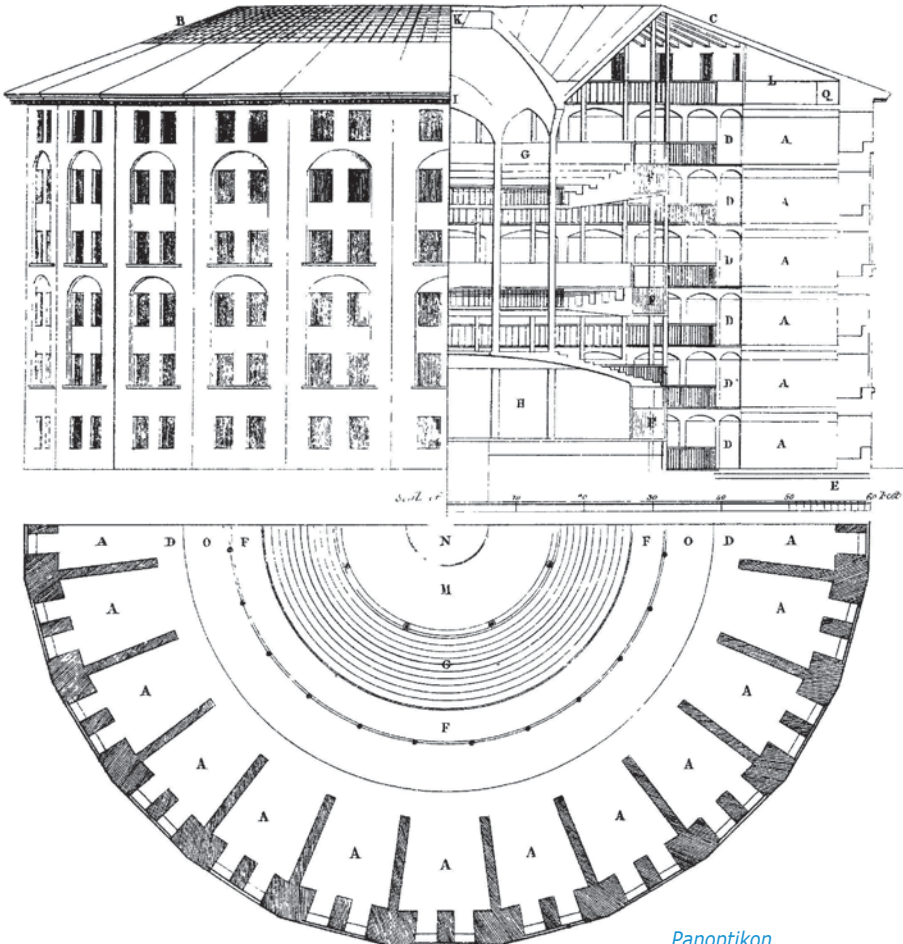
« Pandemi ve Temasin Politikası; Neo-Liberal Eğitim Senaryosunda Mimarlık Okullarına Bıçilen Role Dair...

ğil küresel bir eğilimdir ve sebebi mevcut düzene gönüllü teslimiyettir.

Üstelik, mimarlık ve mimarlık eğitimi zaman zaman trend belirleyicilerce gündeme sokulan çeşitli kavramların peşine takılmış ve bugün mimarlık ve mimarlık hat-ta tüm tasarım eğitimi içinde bulunduğu açmaza sürüklemiştir. Bugünkü 'mimarlık eğitimi' epeydir hayattan, gerçeklikten çok uzak hale gelmişken, 'eğitimde yenilikler' furyası bu kez de 'pandemi' etiketiyle ve 'temassızlık' mottosuyla devam etmektedir. Bugün itibarıyla pandemi ve mimarlık eğitimi konulu seminerler verenler prestij kazanmış, pandemi ve mimarlık konulu makaleler artmış, dergi yayın sıralarında bu makaleler öne geçmiş, akademik kariyer basamaklarında yükselme konusunda avantajlar dahi sağlamıştır. Bunlar doğaldır ve kendi başına da sorunlu olmayabilir doğrusu. Ancak biraz önce belirtilen ve mimarlığın doğasında genetiğinde bulunan TEMAS olgusunu da tümüyle ortadan kaldıracak bu yeni furya, mimarlık mesle-

ğinin kendi topuğuna kurşun sıkması anlamına gelecektir.

Kültürümüzdeki 'durumdan vazife çıkarmak' deyimini, 'işgüzar' tabiri ve 'kraldan fazla kralcı olma' ifadeleri bizim bu küresel eğilime zaten meyilli olduğumuzu gösteriyor. En popüler sosyalleşme ortamımızı da temsil eden futbol alanında da olduğu gibi, bir tür coşkulu amigo, hatta holigan taraftar misali körü-körüne tutduğumuz şeyleri savunmak toplumsal genetiğimizde yatıyor olabilir. Kaldı ki son dönemlerde akademinin ve akademisyenlerin durumu bu basit sosyolojik tutumdan öteye geçmiş ve 'katiline âşık olma' olarak özetlenebilecek olan 'Stockholm Sendromu' belirtileri göstermeye başlamıştır. Temassız-uzaktan-çevrimiçi eğitimi bir yeni yaşam modeli haline getirmek de bu tür bir 'durumdan vazife çıkarma' eylemi, bir tür işgüzarlık, amigoluk olarak okunabilir. Ama bunun sonuçta bizlerin hayatına mal olabilecek bir 'Stockholm Sendromu' olduğunu da görmek gerekiyor.

Panoptikon

Literatürde de yer alan 'kullanışlı ahmak' terimi (useful idiot) ilk kez Sovyet Rusya'da söylemleriyle istemeden sosyalizme hizmet eden Avrupalı liberal aydınlar için kullanılan ve çok basitçe 'farkında olmadan karşıt görüşe hizmet etmek' anlamına gelen bir ifadedir ve çoğunlukla siyaset alanında kullanılır. Günümüzün sözde aydınları ve akademisyenler için son zamanlarda da sıklıkla kullanılır hale gelmiş ve gündelik basına dahi yansımıştır. Öyle sanırım ki bir süre sonra ve (umarım olmaz ama) eğer gerçekleştiği takdirde, orta vadede dahi yarattığı sorunlar ortaya çıktıkça, vaktiyle çevrimiçi-temassız bir yaşam ve eğitim öngörüsüne hizmet edenler de bu terimle anılacaklardır.

Uzaktan eğitim meselesindeki en temel politik boyut da pandeminin körüklediği bariz sınıfsal ayrışmadır. Çevrimiçi bir hayatın devamını öngörmek de bu sınıfsal kutuplaşma ve çatışmanın sürmesi anlamına gelmektedir ne yazık ki. Bu meşrulaştırılmaya çalışılan yeni normal ayrıca, değil tüm çocuklarına bilgisayar alabilmek, evine tek bir bilgisayar dahi sokamayacak ebeveynlerin, internet erişiminin olmadığı yerleşim yerlerinde oturan, olsa dahi elektrik ve internet faturalarını ödeyemeyecek ama çocuklarını okutmak için yanıp tutuşan milyonlarca anne-babaların geleceğe dair umutlarını ve çocuklarının eğitim fırsatlarını daha da çok ellerinden almak demektir de aynı zamanda. Evde interneti kesildiği için köşe başındaki pastanenin kablosuz ağından faydalanarak pastane gürültüsü içinde dahi olsa çocuğunu derse sokabilmek için art arda çay söylemek zorunda kalan anneler, ekranda uyuyakalan çocuklar, aynı evdeki kardeşlerinin ders seslerinden kendi hocasını duyamayan çocuklar, ekranda kimi arkadaşları ve hatta hocaları çerezlerini atıştırırken evinin durumunu göstermekten çekindiğinden ekran açamayan gençler uzaktan eğitimin gerçek ve çıplak yüzüdür.

Toplumsal her yapıda olduğu gibi, özellikle eğitim alanında ve bilhassa da mimarlık eğitimi alanında fiziken birlikte olmanın sağladığı karşılıklı enerji transferinin, birliktelikten ve kolektif üretim ile kolektif paylaşımdan doğacak sinerjinin mimarlık eğitiminin kalbinde yattığı gerçeğini, eğitim emekçileri ve eğitimin bu ölçekteki karar vericileri olarak bizler unutamayız veya göz ardı edemeyiz. Bu enerji ve sinerji döngüsü, hayatta birey değil ancak top-

lum olarak var olunabileceğini öğrencilerinin genetiğine doğrudan ve dolaylı olarak formatlayan bir eğitim olarak mimarlığın politik yanını da ihtiva eder. Aktif katılımlarla, tartışmalarla, katılımcı ve eleştirel bir topluluğun toplumsal hayatın özü olduğunu öğrencilerinin iliklerine işleyen mimarlık eğitimi düpedüz politiktir. Buna karşın, bugün, ekranındaki insan suretleri önünde pasifize olmuş, 4 duvar arasına sıkışmış bir 'yeni normal düzen' öğrencisi ise toplumun siyasal dinamiklerinden yoksun, bireyci, bencil, vahşi, acımasız, insana temastan yoksun, bambaşka ve hatta tehlikeli bir politik varlık olmaya adaydır.

Salgın sonrası öngörülen ve bizlerin de farkında olmadan katkıda bulunacağı çevrimiçi 'yeni normal' yaşam projesi, bir yanda evinde kalabilme lüksüne sahip, steril, hijyenik elit bir tasarımcı zümresi, diğer yanda ise o yalıtılmış bir sanal alemde hazırlanan çizimleri, projeleri hayata geçirecek, ve evde kalma seçeneği dahi olmayan, hayatlarını salgın tehlikesi altında toplu ulaşım araçlarında, fabrikalarda, madenlerde kalabalıklar içerisinde sürdürmek zorunda olan bir emekçi zümresinin olduğu katı, sınıfsal bir ayrımı için olarak barındırır. Bilgisayara, akıllı telefona, internete, sağlıklı bir çalışma mekanına, yüz yüzyken okul laboratuvarlarında lisanslı olarak yüklü olan ama kendi bilgisayarında bu çizim programlarına erişemeyen öğrenciler demektir temassız yeni normal.

Bu siyasal ve toplumsal yarılma zaten 19. Yüzyıl Endüstri Devrimi'nden bu yana süren, giderek şiddetlenen ve toplumun evrimi gereği yıkılmakta olduğu günlerin beklendiği bir çatışma zeminiyken, bu yarılmanın kapanması bir yana, polarize edilmiş sınıfların, kökten birbirinden kopmasının yolunu açacak bu tür yeni kutuplaşmalar dünyanın ihtiyacı olan en son şey olsa gerek. İhtiyaç duyulan yeni düzen, salgının teşvik ettiği izole bir 'yeni normal' değil, tüm kutuplaşmaların sınıfsallaşmaların sömürülerin ortadan kalkacağı yeni bir kolektif toplumsal düzen olsa gerek.

Mimarlığı ve eğitimini, mimarın da biz-zat içinde bulunması gereken kolektif üretimden, emekten, işçiden, ustadan, imalat atölyesinden, marangozdan, demirciden, camcıdan, şantiyeden koparmak ne kadar mümkündür ve ne derece doğrudur? Ayrıca bu çevrimiçi yaşam öngörüsü mesleğimizin özünde yatan bu için temasa dair hafızayı da ortadan silme potansiyeli barındıran bir

girişimdir. Stüdyolardaki yaşamı, atölyelerdeki talaş ve tutkal kokusunu unutturmak bu mesleğe ne kadar revadır? Çok yakın zamana kadar mimarlık eğitiminin uygulamadan ne kadar kopuk olduğundan şikâyet eden bizlerin, bugün temassızlığın gelecekteki erdemlerine övgüler düzmeye meyilli oluşumuz bu hafızanın eğer sağlam bir duruş geliştirilmez ise ne kadar kolay ve çabuk hafızalardan silinebileceğine dair bir gösterge niteliğinde. Yine daha düne kadar öğrencileri grup çalışmalarına teşvik edenken, zaten bireysellik üzerine bir ortamda yetişen bu çocukların grup çalışmalarındaki yetersizliklerinden dem vururken, şimdi herkesin kendi masasında ve ekranında hapsedildiği bir dünyayı onlara layık görmek ne kadar ahlakidir?

Ayrıca ailesinden ayrı bir şahsiyet kazanmasının en önemli fırsatı ve mecrası olan üniversite öğrenciliğini, yine ebeveynlerinin dizi dibinde, her hareketlerinin, derslerinin, hocalarıyla iletişiminin bu ebeveynlerce sürekli denetlendiği hissini hâkim olduğu bir ortamı onlara layık görmek ve buradan özgüvenli, bireysel ve toplumsal sorumluluklarına sahip meslek insanları yetişeceğini ummak, saflık değil-se de nasıl bir naifliktir?

Dolayısıyla temassız bir eğitime dayalı çevrimiçi bir yeni normal düzen öngörmek, bunu oluşturmak, geliştirmek, sürdürmek, desteklemek hem insanlığın varoluşunun hem akademinin hem de mimarlık mesleğinin özüne ihanetten ibarettir.

Salgın'ın kendisi ve 'salgın söylemleri' arasındaki farkın unutulmaması, bu ikisinin birbirinden ayırt edilmesi ve kendi alanlarımızda da bunların ayrı ele alınması gerektiğini hatırlatmak istiyorum. Yine, endişe ve tahayyül arasındaki farkı vurgu-

layıp Ulrich Beck'in *Risk Toplumu* kitabında vurguladığı 'endişe ortaklığı' olgusu ve Iain Wilkinson'un *Endişe Toplumu*'nda odaklandığı veya Heinz Bude'nin *Korku Toplumu* kitabında değindiği korku ve endişe unsurlarıyla kurulan tahakkümün norm olarak kabullenilmesi, David Lyon'un *Gözetleme Toplumu* kitabında belirttiği ve ta 1970'lerde Foucault'un uyardığı Panoptikon'un bir toplum modeli olarak artık kurumsallaşmasına yol açtığını anımsamak gerekir. Bugün farkında olmadan içine sürüklendiğimiz o çevrimiçi hayat öngörüsü de bizi çok daha karanlık senaryolara taşıyacak bir başka 'endişeyi kalıcı bir tahayyüle dönüştürme' pratiğinden başka bir şey değildir.

Salgına dair çözüm odaklı çalışmaların değeri kuşkusuz çok fazla ama bu endişelerin gelecek tahayyüllerimizi biçimlendirmesi, üstelik bu yönde yapısal tedbirler almaya kalkışılması ise kendi distopyamızı kendimizin inşa etmesi doğrultusunda oldukça problemleri bir tutum ve girişimler bütünüdür. Unutmamalıdır ki tüm distopya literatüründe (edebiyat, sinema vs.) kurulan o distopik otokratik düzenler kitlelerin kendi rızalarıyla, hatta gönüllü katılımıyla oluşmuş ancak sonra bireylerine zulüm edilen düzenekler haline gelmişlerdir. Bu yüzdendir ki bu sıra dışı ve geçici durumun adeta yeni bir eğitim modeli olarak ele alınması, tescillenmesi ve kurumsallaşması yönünde bir yaklaşımla değil... bu yenilikçi bir dönüşüm değildir, bir gelecek öngörüsü olamaz. Çünkü;

Hayat eve SİĞMAZ, aynı şekilde de mimarlık eğitimi de çevrimiçi mecralara ve 2 boyutlu monitörlere SİĞDIRILAMAZ ve insanla, hayatla, maddeyle temastan KOPARILAMAZ...

Aramızdan Ayrılanlar

İTÜ 1980 mezunu, 12137 sicil numaralı meslektaşımız **Ayşe Selmin Bodur 4 Nisan 2021 tarihinde** vefat etmiştir. Ailesine, yakınlarına ve tüm mimarlar

topluluğuna başsağlığı diliyoruz.

İTÜ 1989 mezunu, 21335 sicil numaralı meslektaşımız **Bülent Mustafa Olcayto 26 Nisan 2021 tarihinde** vefat etmiştir. Ailesine, yakınlarına ve tüm mimarlar

topluluğuna başsağlığı diliyoruz.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi